

Preklad ako nástroj rozvíjania prenosných zručností v rámci cudzojazyčnej výučby študentov nefilologických odborov

Translation as a tool for developing transferable skills within the framework of foreign language teaching for students of non-philological fields of study

Dominika Vargová

Abstrakt: V tomto príspevku definujeme a identifikujeme prenosné zručnosti v rámci kľúčových kompetencií v teórii a vzdelávacom procese a analyzujeme ich význam s cieľom zdôrazniť nevyhnutnosť prípravy absolventa schopného čeliť rastúcim požiadavkám spoločnosti 21. storočia. Impulzom je skutočnosť, že spoločensko-politické a ekonomické zmeny ovplyvňujú podmienky výkonu práce a menia očakávania trhu, ktoré musia univerzity reflektovať. Cieľom je prezentovať, ako možno upraviť kurz "Preklad" pre učebné osnovy nefilologických študijných programov tak, aby prispel k rozvoju prenosných zručností. Článok demonštruje úlohu prekladu ako nástroja používaného na výučbu prenosných zručností študentov na príkladoch dobrej praxe a metódach didaktiky jeho výučby.

Kľúčové slová: kľúčové kompetencie, prenosné zručnosti, preklad, didaktická metóda výučby prekladu, výučba cudzieho jazyka

Abstract: In this paper, we define and identify transferable skills within the key competences in the theory and educational process and analyse their importance in order to stress the necessity of preparing a graduate able to face the growing demands of the 21st century society. The impetus is the fact that socio-political and economic changes affect the conditions of work performance and change the expectations of the market which have to be reflected by universities. The aim is to present how can the course "Translation" for the curriculum of the non-philological fields of study be adapted to contribute to the development of transferable skills. The paper demonstrates the role of translation as a tool used for teaching the students transferable skills by giving examples of good practice and its didactic methods.

Key words: key competences, transferable skills, translation, didactic method of teaching translation, foreign language teaching

Úvod

Študenti nefilologických odborov si počas štúdia zväčša volia aj cudzí jazyk a nie je ojedinelé, že aj niektoré odborné predmety absolvujú v cudzom jazyku. Na spomínaných predmetoch majú študenti možnosť kultivovať si o. i. svoju jazykovú kompetenciu a používanie odborného jazyka v oblasti prírodných alebo humanitných vied. Preklad zvyčajne tvorí istú časť seminárov a cvičení z cudzieho jazyka, no

je zriedka ponúkaný ako samostatný predmet pre nefilológov, pretože sa predpokladá, že jeho výber je buď podmienený filologickým odborom, osobným záujmom študenta o prekladanie ako také, alebo ambíciami uplatniť sa v sfére poskytovania jazykových služieb a teda nutnosti špecializovať sa.

Na predmete Preklad z a do cudzieho jazyka sa študenti nepopierateľne venujú rozvíjaniu jazykovej a prekladateľskej kompetencie. Texty, určené na preklad, tematicky orientované na oblasť z konkrétneho odboru, zas slúžia na prehĺbenie vedomosti o odvetví; študenti získavajú odbornú kompetenciu a prehľad v odbore. My by sme však pozornosť chceli upriamiť na ďalšie osvojené kompetencie a zručnosti, ktoré možno nie sú na prvom pláne a v priebehu výučby nie sú častokrát zrejmé, no z hľadiska úspešného uplatnenia sa v náročných podmienkach dynamicky sa meniaceho trhu práce 21. storočia majú rovnakú, v niektorých ohľadoch dokonca väčšiu váhu ako zručnosti explicitne vyplývajúce z povahy prekladateľskej činnosti – hovoríme o prenosných zručnostiach. Týmto príspevkom chceme predstaviť Preklad ako predmet a prekladanie ako činnosť, ktorého inkorporáciu do jazykovej prípravy študentov nefilologických odborov považujeme za efektívny nástroj rozvíjania prenosných zručností. V našom prípade ide o výučbu Prekladu z a do anglického jazyka v rámci odbornej jazykovej prípravy študentov z Fakulty aplikovaných jazykov na Ekonomickej univerzite v Bratislave s frekvenciou trikrát do týždňa po 90 minút v priebehu dvoch semestrov, a výučbu Odborného anglického jazyka na Obchodnej fakulte a Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, a to v trvaní dva semestre s dotáciou dvakrát 90 minút týždenne.

Vzdelávacie ciele sa pod vplyvom aktuálnych okolností rozširujú a vytvárajú tlak v prospech zmeny jednostranného pohľadu na účel konkrétneho predmetu. Prítomnosť profilových predmetov je na dosiahnutie profilu absolventa zásadná, no mala by byť doplnená o predmety zachytávajúce aktuálne praxou žiadaný rozsah výstupov vzdelávania; kurikulum sa očami trhu práce javí čoraz extenzívnejšie. Tlak na zvládanie širšieho spektra zručností vysokoškolsky vzdelaných profesionálov by malo vysoké školstvo reflektovať.

Domnievame sa, že v odbornej a jazykovej príprave v mnohých postrechoch s kolegami vyučujúcimi cudzí jazyk na iných univerzitách nájdeme prienik, no naším zámerom je predovšetkým predstaviť Preklad ako modul vzdelávania v oblasti prenosných zručností a prezentovať možnosti adaptácie obsahu (akéhokoľvek) predmetu na uvedenom príklade a otvoriť v tejto oblasti diskusiu. Preklad sme si zvolili z dôvodu osobnej skúsenosti s výučbou tohto predmetu ako príkladu dobrej praxe rozvíjania širokého záberu kompetencií a zručností vrátane mimoriadne žiadaných prenosných zručností. Myšlienka využitia prekladu vo výučbe cudzieho jazyka nie je nová; zaberali sa ňou domáci aj zahraniční autori (Cunningham, 2000; Davies, 2004; Cook, 2010; Fedorko, 2011; Károly, 2014; Luptáková, 2014;

Kavaliauskiene, 2017). Podujali sme sa k nim pripojiť a preukázať, že prekladanie na hodinách cudzieho jazyka pre nefilológov dokáže priniesť žiaduce benefity v prospech rozvoja moderného vzdelávania.

Definícia pojmov kompetencie a zručnosti

Pre zrozumiteľnosť a orientáciu v problematike považujeme za dôležité definovať pojmy, s ktorými v našom texte pracujeme. Prvými budú kompetencie a zručnosti: „Kompetenciu môžeme chápať ako prienik získaných vedomostí, nadobudnutých schopností, zručností, formujúcich sa postojov, hodnotovej orientácie, motívov k činnosti. [...] Zručnosť predstavuje špecializovanú schopnosť vykonávať (napr. robiť si pri čítaní poznámky).“ (Suchožová, 2014, s. 8) Kľúčové kompetencie opisujeme podľa Hrma a Tureka (2003) ako „... najdôležitejšie kompetencie z množiny kompetencií. Sú vhodné na riešenie celého radu väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožnia jedincovi úspešne sa vyrovnáť s rýchlymi zmenami v práci, osobnom i spoločenskom živote.“ Okrem označovania spomenutých kompetencií ako kľúčových sa v literatúre stretávame aj s pomenovaním základné, transverzálne, prierezové, v anglickej literatúre essential, generic, core, transversal. Súčasťou každej skupiny kompetencií sú konkrétne zručnosti, môžeme ich označiť za prenosné (angl. transferable, portable skills): táto vlastnosť sa vyznačuje schopnosťou transferu zručností medzi odborními; prenosné zručnosti je možné uplatniť v rôznych profesiách, aj mimo vyštudovaného odboru. V našom príspevku sa budú najčastejšie používať pojmy kľúčové a prierezové kompetencie. V oboch prípadoch ich vnímame ako strešné pojmy pre súbor prenosných zručností.

Pokiaľ ide o vymedzenie kompetencií, oprieme sa o Referenčný rámec ôsmich kľúčových kompetencií, zverejnených v *Odporúčaní Rady o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie* v Úradnom vestníku Európskej únie (2018):

1. komunikácia v materinskom jazyku,
2. komunikácia v cudzích jazykoch,
3. matematická kompetencia a základné kompetencie v oblasti vedy a techniky,
4. digitálna kompetencia,
5. naučiť sa učiť,
6. spoločenské a občianske kompetencie,
7. iniciatívnosť a podnikavosť, a
8. kultúrne povedomie a vyjadrovanie.

Vzhľadom na to, že problematiku prenosných zručností analyzujeme prostredníctvom prekladu, je nevyhnutné zúžiť, aspoň na tomto mieste, kompetenčný rámec, a to v kontexte prekladateľa. Za týmto účelom uvádzame *Rámec kompetencií pre*

obdobie rokov 2018-2024, vypracovaný Sietou európskych magisterských prekladateľských študijných programov (EMT, 2017). Kompetencie sú v ňom združené do piatich oblastí: jazyk a kultúra, preklad, technológie, osobné a sociálne zručnosti, poskytovanie služieb. Každá z vymenovaných oblastí poskytuje prehľad o základných alebo najdôležitejších zručnostiach, ale neposkytuje komplexný zoznam všetkých kompetencií, ktorými má prekladateľ disponovať – ten si dopĺňa každá vzdelávacia inštitúcia samostatne podľa zamerania štúdia a sledovaného profilu absolventa:

1. Jazyk a kultúra: do tejto oblasti patrí jazyková a interkultúrna kompetencia a sociolingvistické a komunikačné zručnosti.
2. Preklad: ťažisko tvorí prekladateľská kompetencia a je chápaná široko – jej súčasťou je strategická, metodologická a tematická kompetencia. V tejto oblasti sa počíta s tým, že prekladateľ bude vedieť pracovať s rôznymi, špecifickými typmi písomného a ústneho prekladu, vrátane lokalizácie a audiovizuálneho prekladu. Rovnako bude schopný spracovať aj strojový preklad.
3. Technológie: tento strešný pojem zahŕňa všetko od vyhľadávačov cez rôzne IT aplikácie a softvéry až po nástroje počítačom podporovaného prekladu. Prekladateľ ich má vedieť ovládať a využívať v prekladateľskom procese.
4. Osobné a sociálne zručnosti: inak nazývané mäkké zručnosti, napr. stress management, time management, tímová práca, atď.
5. Poskytovanie služieb: vedieť poskytovať jazykové služby znamená mať prehľad o aktuálnej situácii na trhu práce, dopyte a požiadavkách, vedieť osloviť klientov a udržať si ich a ručiť za kvalitné výsledky svojej práce.

Porovnaním Radou EÚ prijatého Odporúčania s EMT rámcom zisťujeme, že väčšina kompetencií je identická, resp. sa vo výraznej miere prelína, samozrejme okrem prekladateľskej, ktorá má opodstatnené miesto v prípade voľby študenta venovať sa prekladu profesionálne. Považujeme to za silný argument v prospech začlenenia prekladania ucelených textov, prípadne minimálne prekladových cvičení do výučby cudzieho jazyka. Preklad podľa našej mienky skutočne dokáže poňať drvivú väčšinu kľúčových kompetencií určených Radou EÚ, predpokladajúcich pružnosť absolventa v pracovnom živote, nevyhnutnú, ak vezmeme do úvahy aj to, že takmer polovica absolventov vysokých škôl na Slovensku do 5 rokov od ukončenia štúdia nepracuje vo vyštudovanom odbore (údaj na základe výsledkov prieskumu portálu Trendy práce z prvého polroka 2020, pozri <https://www.trendyprace.sk/sk/absolventi/sk-trendy/zamestnanost>).

Prekračujeme tak pomyselnú hranicu poskytovania jazykových služieb; študenta jednoducho potrebujeme vybaviť zručnosťami, ktoré spĺňajú atribúty prenositeľnosti. A k nim sa na preklade vieme dopracovať.

Aktuálna situácia

Ku hodnoteniu povahy zručností spadajúcich do skupiny kľúčových kompetencií a ich využitiu absolventmi vysokých škôl, či už v práci v odbore alebo mimo neho, využijeme *Prieskum o uplatnení absolventov vysokých škôl na trhu práce* Centra vedecko-technických informácií SR z prelomu rokov 2019 a 2020. Respondenti hodnotili celkové vedomosti a zručnosti nadobudnuté počas svojho vysokoškolského štúdia v prevažnej miere ako orientované príliš teoreticky (63,1 %). Viac ako štvrtina respondentov pritom pomer teoretickej a praktickej zložky vnímala ako vyvážený. Len 29,5 % rešpondentov sa priklonilo k tvrdeniu, že v súčasnom zamestnaní sú ich zručnosti využité naplno (Filčák et al., s. 75–76). Pre lepšie vykreslenie obrazu o súčasnej situácii na akademickej pôde a v praxi doplníme najaktuálnejší výstup Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo (SA-AVŠ) – prvý ročník prieskumu „Akademická stvrthodinka“. Ide o anonymný, doteraz najväčší prieskum vnímania kvality vysokých škôl studentmi na Slovensku. Relevantné sú pre nás nasledovné zistenia: Viac ako polovica respondentov (52 %) v prieskume SAAVS uviedla, že sa takmer vôbec neučia odborne komunikovať v anglickom alebo inom svetovom jazyku a tretina (33 %) sa v tomto smere rozvíja len na malej časti predmetov (SAAVŠ, 2021a). Pozitívom je, že do spomínanej „malej časti predmetov“ môžeme zaradiť predmety spadajúce do našej pôsobnosti ako pedagógov vyučujúcich cudzí jazyk a zhodnotiť zaradenie odbornej komunikácie vo svetových jazykoch naprieč študijnými odbormi ako mimoriadne prospešné. Čo nás môže znepokojiť je, že „Študenti sa len obmedzene rozvíjajú v prenositeľných zručnostiach napriek tomu, že tie sú pre zamestnávateľov naprieč sektormi kľúčové.“ (ibid.) Doplníme komentár analytika SAAVŠ Mateja Bílika: „Väčšina týchto zručností je na Slovensku vnímaná ako doména spoločenských vied. Naopak, schopnosť chápať číselné údaje, tabuľky a grafy je takmer exkluzívne spájaná s odbornými, ktoré stávajú na matematike. Toto potvrdzujú aj odpovede študentov. Všetky tieto zručnosti sú však kľúčové naprieč sektormi. Aj umelec môže potrebovať urobiť si rozpočet svojho projektu, lekár by mal vedieť odkomunikovať závažnú diagnózu, či technik pracovať v tíme pri tvorbe komplexných riešení.“ (SAAVŠ, 2021b)

Úlohou je nájsť optimálny spôsob reflexie týchto záverov v súlade s naplnením požiadavky špecializácie a zároveň ovládania prenosných zručností, ktoré univerzálnosťou uplatnenia v rôznych profesiách „nasýtia“ potreby absolventa, trhu a spoločnosti celkovo. Je to náročná výzva, ale nie je nemožné ju splniť.

Inštitucionálna forma výučby prenosných zručností

Neuspokojivé je, že miera mapovania ovládania prenosných zručností u študentov aktuálne nie je v rovnováhe s mierou ich rozvíjania počas vysokoškolských štúdií. Študenti ich nadobúdajú nevedome, ich prítomnosť je nepriznaná, pretože im

často chýba samostatné ukotvenie v učebných osnovách, aby sa cielene rozvíjali; vo väčšine môžeme hovoriť o integrovaní vybraných zručností v rámci iných predmetov, ale aj v takom prípade im často chýba oficiálna definícia v kurikule a samostatné hodnotenie. Uvedené potvrdzuje dokument Ministerstva školstva SR *Analýza získavania prierezových kompetencií na slovenských vysokých školách* z roku 2016 (Vančo a kol., 2016). Ten zároveň potvrdzuje, že danú tému vysoké školstvo na Slovensku reflektuje a má záujem ju rozvíjať, no je potrebné „zabezpečiť materiálne a technické podmienky pre ich rozvíjanie, podporovať a motivovať pedagógov využívať nové inovatívne metódy a otvárať pre študentov priestor pre ich iniciatívu. Úlohou pre riadiace orgány v oblasti vysokých škôl by preto malo byť propagovať dobré skúsenosti z tejto oblasti, šíriť príklady dobrej praxe a iniciovať projekty zamerané na kvalitnejšiu prípravu absolventov nielen v odbornej oblasti, ale aj na rozvoj kompetencií so širším rozmerom, ktoré výrazne prispievajú k ich lepšiemu uplatneniu sa na trhu práce.“ (ibid., s. 36)

Vyhliadky na realizáciu pozitívnej zmeny v oblasti školstva predpokladá *Národný plán obnovy a odolnosti SR* v časti 2.1. Hlavné iniciatívy, konkrétne iniciatíva Rekalifikujeme a zlepšujeme zručnosti (reskill and upskill) (Plán obnovy a odolnosti, s.34), a to už v oblasti základného a stredného školstva, rovnako ako *Komponent 7 Plánu obnovy a odolnosti*, pretože nadväzuje na zistenia, že „Zručnosti slovenských žiakov výrazne zaostávajú oproti žiakom v ostatných krajinách OECD. Najhoršie výsledky dosahujú slovenskí žiaci v citateľskej a prirodovednej gramotnosti, zaostávajú aj v zručnostiach ako kritické myslenie, schopnosť riešiť problémy a pracovať v tíme (PISA, 2015). Pozadu je aj finančná gramotnosť a globálne kompetencie, zahŕňajúce schopnosť porozumieť a analyzovať rôzne perspektívy a kriticky vyhodnotiť súčasné globálne a medzikultúrne otázky (PISA, 2018).“ (Komponent 7, s. 2) Vo väzbe k prierezovým kompetenciám je vysoké školstvo zachytené v rámci cieľa *Zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania v rámci Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania 2018-2027*, ktorý má byť dosiahnutý „aj lepším zakomponovaním transverzálnych kompetencií do vzdelávacieho kurikula.“ (NPRVV, s. 34)

Je namieste byť konkrétny. Vzhľadom na to, že z *Analýzy* (Vančo a kol., s. 30) vyplýva, že „rozvoj prierezových kompetencií sa na väčšine vysokých škôl deje len v relevantných študijných programoch a v samostatných predmetoch“, navrhuje sa „podporovať ich integrovanie v rámci výučby s využitím rôznych inovatívnejších foriem vyučovania. Napríklad práca na vlastných projektoch môže u študentoch prírodných vied viesť k vyššiemu zmyslu pre iniciatívu a práca v skupinách zase k rozvoju sociálnych kompetencií“. Tento prístup otvára cestu aj k hodnoteniu prierezových kompetencií u študentov; úroveň ich dosahovania by tým pádom bola výstupom predmetu kultivujúceho tieto kompetencie. Plne sa stotožňujeme s návrhom autorov *Analýzy* (Vančo a kol., 2016, s. 35) ponúknuť počas vysokoškolského štúdia celoškolské predmety, dostupné pre všetkých študentov danej vysokej školy a rozvíjajúce prierezové kompetencie explicitne. Odporúčajú „tuto po-

nuku postupne rozširovať a aktualizovať podľa kompetencií dopytovaných trhom práce“ (ibid.).

Chur túto formu, spolu s ďalšími dvoma formami výučby kompetencií predstavil vo svojej publikácii z roku 2011, pričom na označenie prierezových kompetencií používa termín kľúčové: môžu byť implicitne integrované v kurzoch, ďalej sa môžu vyučovať explicitne v oddelených kurzoch ako súčasť kurikula odboru, alebo môžu byť vyučované explicitne v oddelených kurzoch ako voliteľné a dostupné pre študentov rôznych odborov (Chur, 2011, s. 67).

Prienik nachádzame kombináciou prvého a tretieho navrhovaného modelu Chura (ibid.); vyššie sme deklarovali, že v prípade vzdelávania študentov v oblasti prierezových kompetencií zdieľame optiku autorov *Analýzy* (Vančo a kol., 2016). V našom príspevku teda ponímame Preklad z a do cudzieho jazyka ako voliteľný predmet určený všetkým študentom na vysokej škole bez ohľadu na študijný odbor. Prierezové kompetencie by sa vyučovali a hodnotili explicitne, v rozsahu, ktorý dovoľuje učebný plán a žiaduca profilácia absolventa.

Metóda piatich krokov

Pokiaľ ide o didaktiku predmetu, ktorý by u študentov kultivoval prenosné zručnosti, vynárajú sa dve otázky: „ako vyučovať“ a „čo vyučovať“. Našou odpoveďou je nasledujúcich päť krokov, zostavených tak, aby boli univerzálne uplatniteľné vo výučbe cudzieho jazyka v ktoromkoľvek odbore, napriek tomu, že ich analyzujeme na pozadí seminára z prekladu.

1. posilniť povedomie o zručnostiach

Z našej strany by sme navrhovali posilniť „povedomie“ alebo „vedomosť o zručnostiach“, v angličtine „skills awareness“, a to v prvom rade pedagógov, pretože na to, aby boli kľúčové kompetencie a následne konkrétne prenosné zručnosti študentom odovzdané, musia o nich vedieť predovšetkým oni. Ponúka sa viacerô možností: cestou publikácií, konferencií, prevádzky školiacich centier, ktoré by mali za úlohu vzdelávať učiteľov výlučne v oblasti prenosných zručností – aby ich dokázali identifikovať a následne obsiahnuť vo vyučovaných predmetoch s cieľom ich efektívneho využitia študentmi v praxi. S cieľom úspešnej implementácie prenosných zručností v edukačnom procese by sa mal klásť dôraz na kontinuálne vzdelávanie vysokoškolských pedagógov vo zvolenej problematike, ktoré, dovoľme si vyjadriť názor, na Slovensku absentuje.

Ďalšie štyri kroky sú súčasťou publikácie Pyma a Haa (2022, s. 13-15) pre vzdelávacie inštitúcie s cieľom zvýšiť zamestnateľnosť absolventov prekladu. Aj keď cieľ autorov sa líši od nášho, inšpirovali sme sa nimi a ich obsah nanovo vytvorili v súlade so sledovaným účelom nášho príspevku.

2. *think „out of box“ – t.j. íst' vo výučbe nad rámec disciplíny*

„...interdisciplinární přístup prosazuje ve výuce mezipředmětové vztahy, vzájemné souvislosti mezi jednotlivými předměty, chápání příčin a vztahů přesahujících předmětový rámec, v případě cizího jazyka tedy vnesení neязыkového obsahu do jeho výuky“ (Průcha et al. 1998, s. 131–132). Prekladové cvičenia sú na realizáciu takéhoto prístupu ideálne: texty na preklad ponúkajú variabilitu tém a význam a funkcia prekladu závisí od účelu a prostredia (kontextu, publika, kultúry), v ktorom bude pôsobiť.

Pri preklade umeleckých textov hovoríme o autorskom práve a ochrane duševného vlastníctva, lokalizácia so sebou prináša spoznávanie marketingového prostredia a špecifik cieľového trhu a predstavuje výzvu ako prekladať s cieľom stimulovať správanie spotrebiteľa. Pri preklade softvérov a programovacích príručiek sa očakáva pragmatizmus, logické uvažovanie a prehľad v informačných technológiách. Audiovizuálny preklad si zas okrem základných digitálnych zručností vyžaduje ovládanie technickej kompetencie na pokročilej úrovni. Takýto prístup prináša štúdiu ďalší rozmer – okrem spoznávania interdisciplinarita jazykovedy majú študenti prehľad z fungovania ďalších oblastí života, v ktorom má prekladový text svoje miesto, ale nie ako cieľ, ale ako nástroj.

V prípade, že cudzí jazyk je ponúkaný počas štúdia špecifického odboru, alebo ak by sa texty, určené na preklad nevyberali podľa žánru z dôvodov hodných zreteľa, ponúkame možnosť zúženia výberu prístupným ku kroku:

3. *identifikovať relevantné reálie*

„Ked' vieme, v ktorých odvetviach priemyslu naši absolventi zvyčajne nachádzajú uplatnenie, budeme sa vedieť rozhodnúť, na aký druh textov sa špecializovať ...“ (vlastný preklad, Pym a Hao, 2022, s. 14)

4. *robiť viac, ako „len prekladať“ (prípadne si doplňte činnosť podľa predmetu)*

Tento krok nepopiera náš návrh zainvolvovať prekladové scvičenia do výučby cudzích jazykov, chce skôr ozrejmiť, že pokiaľ ide o preklad, neznamená to, že študenti sa budú jednostranne venovať iba tejto činnosti, usadení za počítačom „listovať“ v slovníkoch – táto predstava nezodpovedá reálnemu obrazu prekladateľa modernej doby.

V užšom zmysle nie je dodržiavanie tohto bodu náročné. Zahŕňa množstvo čiastkových úloh ako podmienok vzniku prekladu ako produktu (rešerš, analýza a interpretácia textu, práca so slovníkom, korektúra, posteditácia atď.). Tieto úlohy sa reťazia, navzájom dopĺňajú a vyžadujú si aktívny prístup prekladateľa. Odvíjajú sa a sú prepojené s textom, ako originálu, tak prekladu.

Preklad už však nevnímame len ako jazykovú operáciu, ale ako komplexný proces komunikácie. V širšom zmysle sa teda naozaj „robí viac ako len prekladá“. Prekladateľ sa odkláňa od textu a plní funkciu mediátora medzi rôznymi kultúrami.

Na zostavenie adekvátnych prekladových cvičení a výber textov pre študentov nefilologických odborov je dobré disponovať vedomosťou o tom, aký široký je diapazón profesií z oblasti poskytovania jazykových služieb, ale nevyhnutné vedieť, že mimoriadne dlhý je aj zoznam pracovných pozícií, v ktorých sa preklad ako samostatná činnosť stal súčasťou ďalších pracovných činností mimo odvetvia poskytovania jazykových služieb.

Do prvej skupiny môžeme zaradiť prácu učiteľa v jazykovej škole, tlmočníka, lokalizátora, redaktora, copywritera, jazykový testera, hovorca a pod. V druhom prípade hovoríme o zamestnaní špecialistu služieb zákazníkom, recruitera (špecialistu výberov), o asistentských pozíciách, špecialistoch technickej podpory, cybersecurity writer/editor pozíciách, konzultantoch a mediálnych analytikoch. Pre ilustráciu – taký konzultant v centre pre asistovanú reprodukciu poskytuje podporu pre klientov formou zabezpečenia ubytovania počas ich liečby a v prípade všetkých situácií, v ktorých jazyková bariéra môže spôsobiť komplikácie (transfer, vybavovanie dokladov, komunikácia s lekárom, sprevádzanie), prekladá lekárske správy a ďalšie materiály, podieľa sa na tvorbe online kampaní a obsahu na sociálnych sieťach a udržiava osobnú pohodu klientov pri vysoko stresových a náročných situáciách. Mediálny analytik má zas okrem pokročilej práce s textom v materinskom a cudzom jazyku a prekladu disponovať sebadisciplínou, schopnosťou selekcie kľúčových informácií a vedieť analyzovať a vyhodnocovať informácie v kontexte aktuálneho diania v danom odvetvi s prihliadnutím na záujmy a ciele klienta.¹

Pedagóg, ktorý už má predstavu o podobe interdisciplinárneho profilu absolventa žiadanej praxou, by následne mal vytvoriť priestor na jeho budovanie, a to tým, že na seminároch bude jasne

5. identifikovať prenosné zručnosti

V poslednom kroku na príklade vybraných kompetencií prinášame názorné ukážky ich adaptácie pre výučbu tak, aby didaktika predmetu s cieľom rozvíjania prenosných zručností korelovala s požiadavkami kurikula vysokoškolského vzdelávania.

¹ (z inzerátov zverejnených na portáli profesia.sk v auguste 2022)

Digitálna kompetencia (resp. zručnosti pre ovládanie technológií)

Digitálnu kompetenciu samu o sebe chápeme ako prenosnú zručnosť, a aj napriek tomu, že by sme pri prekladových cvičeniach študentov učili využívať nástroje pre počítačom podporovaný preklad, nijako by sme jej využitie nelimitovali len pre oblasť poskytovania jazykových služieb. Akýkoľvek softvér sa pedagóg rozhodne na seminároch z prekladu využívať, prioritou by malo byť naučiť študentov základy práce s ním. Dôležité je zamerať sa na odovzdanie procedurálnych poznatkov v súvislosti s používaním softvéru, teda na metódy a postupy pri práci s konkrétnou digitálnou pomôckou. Študenti potom ľahšie zvládnu prácu s technológiami aj v prípade zmien, ktoré dynamický vývoj modernej doby nevyhnutne prináša (Baer a Koby, cit. podľa Katan 2008, s. 10). Autori ďalej píšú: „Naším základným pedagogickým cieľom musí byť získanie koncepčných vedomostí. Keďže sa princípy fungovania nástroja budú meniť (často v priebehu mesiacov), musia sa študenti naučiť koncepčné princípy, z ktorých vychádza každý nástroj, aby videli viac ako rozdiely v ich rozhraní – našli to, čo majú spoločné.“ (ibid., vlastný preklad)

Softvéry pre CAT (napr. nami používaný Phrase, niekdajší Memsources) ponúkajú viac ako len strojový preklad, často odmietaný učiteľmi z dôvodu „zneužívania“ študentami:

- meria čas, strávený študentom prácou na preklade;
- sleduje zmeny v texte prekladu a vyhodnocuje progres práce;
- pri nastavení termínu upozorňuje na blížiaci sa termín uzávierky;
- ponúka priestor na vytvorenie glosára.

Uvedené funkcionality monitorujú výkon študentov v prospech vyučujúceho, a v neposlednom rade v prospech samotných študentov – pripomienky a opravy vyučujúceho sú v texte prehľadne začlenené, resp. si ich študenti vkladajú sami počas analýzy na seminári. Tým, že je používateľské rozhranie jednoducho ovládateľné, spríjemňuje prácu obojstrannú a motivuje k opakovanému využívaniu.

Softvér využívame pri odbornom preklade: študenti prekladajú vecné texty, od najjednoduchších žánrov administratívneho štýlu cez inštitucionálne texty Európskej únie zmlúv po právne texty. Sami študenti prídu na to, že proces prekladu nekončí preložením textu v prekladači – text ako celok nie je v našom prípade centrom záujmu. Z jazykového hľadiska sú uvedené žánre vhodným materiálom na oboznámenie študentov s trpným rodom, osloveniami, kolokáciami, skratkami, príponami atď. Napr. právne pojmy sú naviazané na právne systémy štátov, kde sa používajú, preto sa popri jazykovej stránke skúma, aké právo platí pre výchoďový, a aké pre cieľový text. Študenti v rámci diskusie v cudzom jazyku môžu právne poriadky porovnať, hľadať v nich rozdiely a interpretovať význam jednot-

livých pojmov. Podobný je scenár pri preklade medicínskych textov – krátkych abstraktov, posterov alebo príbalových letákov. Tie využívame na výučbu synonym, homonym, predložiek a na rozlišovanie slovných druhov.

Text originálu a prekladu slúži ako metodická pomôcka pre osvojenie si cudzieho jazyka (Fedorko, 2011, s. 116), nástrojom je CAT softvér a výstupom je glosár, ktorého heslá predstavujú termíny, vyabstrahované z originálov a prekladov. Okrem digitálnej kompetencie si študenti mimovoľne osvojujú ďalšie prenosné zručnosti: napr. časový manažment (pri zadaní termínu) a tímovú prácu (pri zadaní prekladu skupinám).

Spoločenské a občianske kompetencie

Do skupiny spoločenských a občianskych kompetencií patria zručnosti vyznačujúce sa vysokou mierou prenositeľnosti: sociálne zručnosti, komunikačné zručnosti, kritické myslenie, interpretačné zručnosti atď. Disponovať nimi znamená byť schopný podieľať sa na riešení otázok týkajúcich sa rodovej rovnosti, chudoby, práv menšín, globálneho otepľovania, a v poslednom období následkov zdravotnej krízy spôsobenej koronavírusom a migračnej krízy z dôvodu vojnového konfliktu na Ukrajine. Témy naznačujú, že by sme neobišli ani interkultúrnu kompetenciu.

Študenti sa opäť venujú prekladom administratívnych a vecných textov, ku ktorým zaradujeme aj publicistické texty a informačné materiály – jednoducho texty, v ktorých obsah vyjadrenia dominuje nad formou výrazu, a preto ich selektujeme podľa témy dôležitej vzhľadom k aktuálnym potrebám spoločnosti (formuláre pre žiadateľov o azyl, informačné letáky o očkovaní, informačné tabule, spravodajstvo).

Dobrá skúsenosť máme s uplatnením problémovej metódy vzdelávania, pričom kladieme dôraz na aktívne zapájanie sa a tímovú prácu. Z expozičných metód využívame rozhovor, vysvetľovanie, riešenie problémov a z aktivizujúcich metód aplikujeme diskusiu, situačnú metódu, role-play. Východiskovým materiálom je text v origináli a jeho preklad v cieľovom jazyku, na ktorý nadväzujú ďalšie aktivity na seminári, rozvíjajúce jazykové schopnosti a podnecujúce prejav prenosných zručností; študenti si trénujú schopnosť vyjadrovania a (seba) konfrontácie, v záujme dosiahnutia spoločného konsenzu si posilňujú mieru empatie, tolerancie a spolupatričnosti. Študenti preukazujú svoju schopnosť identifikovať problém a interpretovať ho na pozadí relevantných spoločenských podmienok. Vyžaduje sa od nich ovládanie reálií a prehľad o aktuálnom dianí vo viacerých oblastiach života. Hodnoteným výstupom je ústna prezentácia možností riešenia problému.

Študenti dostali za úlohu vypracovať preklad krátkej brožúry cudzieho jazyka, ktorá bola vypracovaná za účelom informovať nových zahraničných študentov o podmienkach štúdia a živote na Slovensku. Preklad študenti dopĺňali informáciami, relevantnými z pohľadu toho, koho rolu v skupine zastávali – koordinátora pre

zahraničných študentov, zahraničného študenta a slovenského študenta. Text rozširovali aj aktuálnymi domácimi správami čiže si precvičovali písomný jazykový prejav. Výstupom boli prezentácie trojíc študentov, z ktorých sami študenti v závere vyseletovali časti, ktoré považovali za najužitočnejšie pre študentov z cudziny.

Iniciatívnosť, podnikavosť a schopnosť poskytovať služby

Pod touto „hlavičkou“ rozvíjame prenosné zručnosti ako strategické myslenie, schopnosť prijímať finančné rozhodnutia a nie byť za ne zodpovedný, predvídať a vychádzať v ústrety dopytu trhu a záujmom klienta atď. Vhodným nástrojom je projektové vyučovanie, ktoré v takej forme, v akej ju podáva napr. Gouadec (2007) alebo Vienne (2000), považujeme za kompatibilné aj s inými ako filologickými odbormi, t.j. využiteľné vo výučbe cudzích jazykov prostredníctvom prekladu naprieč odbormi. Študentom sa prideli projekt prekladu. Musia si zostaviť časový a rozpočtový plán, prerozdeliť si úlohy a splniť zadanie (fiktívneho) klienta. Hodnotenie projektov je v réžii samotných študentov a pedagóg vystupuje v úlohe mentora a celý priebeh usmerňuje.

Študenti pracujú vo dvojiciach. Ich prvou úlohou je vymyslieť slovenský produkt alebo službu, ktoré budú ponúkať na zahraničnom trhu – konkrétne parametre cieľovej skupiny zákazníkov si zvolí a argumentačne odôvodní každý pár samostatne. Študenti tvoria reklamné a marketingové texty ku produktu alebo službe vo východiskovom jazyku a následne zdrojové texty pretvárajú v súlade s jazykom a kultúrou cieľovej skupiny. Reklamná kampaň, slogan alebo motto, názov produktu si má zachovať rovnakú myšlienku v oboch jazykoch. Z pohľadu translatológie študenti pracujú na transkripcii a lokalizácii, z pohľadu štúdia jazyka si osvojujú terminológiu z marketingu, frazeologizmy, idiómy, tvoria slovné hračky. Prostredníctvom metódy kontroly s partnerom si texty revidujú a robia ich korektúru. V úvode seminára, keď študenti prichádzajú s nápadmi na produkt/službu, môže byť pridruženou úlohou tvorba rozpočtu (čo sme uplatnili v prípade výučby jazyka na Obchodnej fakulte Ekonomickej univerzity). Interdisciplinarita poznatkov, ktoré takýmto spôsobom študenti získavajú, zefektívňuje ich jazykovú komunikáciu.

Záver

Preklad sme v našom príspevku predstavili ako nástroj, nie ako cieľ. Služí ako prostriedok získavania prenosných zručností ako súčasť multiprofesijne vyžadovaných kompetencií, prelínajúcich sa s kľúčovými kompetenciami potrebnými pre celoživotné vzdelávanie sa. Ak má moderné školstvo 21. storočia pripraviť občiansky aktívneho člena spoločnosti, ktorý bude ochotný sa neustále vzdelávať, bude flexibilný a pripravený na zmeny, vplývajúce na jeho pracovné pôsobenie, a bude mať vôľu podieľať sa na zvýšení kvality životného prostredia, kultivácia prenos-

ných zručností by nemala byť eventualitou, ktorú si naše vzdelávacie inštitúcie môžu zvoliť, ale povinnosťou, ktorú by mali splniť.

Preklad viet je jedna z činností počas výučby cudzích jazykov, no preklad ucelečných textov na hodinách cudzieho jazyka, alebo samostatný predmet pre nefilológov sa možno zdá byť netradičný. Chceme však upozorniť na to, že komunikatívna úroveň ovládania cudzieho jazyka sa mimo iného dosahuje aj prekladom – Rada Európy ho považuje za jednu zo základných jazykových zručností, ktorá by sa mal vyučovať pri každom doplňujúcom štúdiu jazykov (Council of Europe, 2001). V takom prípade nie je namieste bazírovať na odborne-špecifických zručnostiach, ktoré sa na profesiu prekladateľa viažu, ale vyučovať preklad s nadhľadom, tak veľmi potrebnom v čase turbulentných zmien na trhu práce. Zabráni sa situáciám, ktoré môžu nepriaznivo ovplyvniť zamestnanca v počiatkoch kariérnej cesty, zamestnávateľa, a v konečnom dôsledku reputáciu vysokej školy. Uvádzame päť príkladov:

1. Absolvent strojníckej fakulty v zamestnaní na konštrukčno-vývojovom oddelení zistí, že mu chýbajú komunikačné zručnosti na úspešné odprezentovanie svojich návrhov
2. Vydavateľ nie je spokojný s edičným plánom, ktorý mu predložil absolvent študijného programu slovenský jazyk a literatúra na pozícii redaktora so slabým všeobecným prehľadom a podrozvinutou rešeršnou kompetenciou
3. Chemický laborant nevychádza s kolegami a je tým narušený ako jeho pracovný výkon, tak aj výsledky tímu, s ktorým pracuje na spoločnom projekte
4. Azylový právnik rieši krízovú situáciu pri komunikácii s azylantom v záchrannom tábore
5. Reklamná agentúra zamestnala šikovného grafika. Problém vznikol v momente, kedy nevedel zostaviť finančný plán pre realizáciu svojich kreatívnych návrhov, zodpovedajúci obmedzenému rozpočtu agentúry.

Uvedený príspevok v žiadnom prípade nemá ambíciu prezentovať zaručený návod alebo model vzdelávania v oblasti prenosných zručností. Mapuje súčasný stav teórie a praxe rozoberanej problematiky a prináša ukážku vysporiadania sa s ňou z našej perspektívy. Budeme radi, ak bude podnetom pre širšiu diskusiu.

Literatúra

COOK, G. (2010). *Translation in language teaching: An argument for reassessment*. Oxford: Oxford University.

PRESS. COUNCIL OF EUROPE. (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. [online]. Dostupné na <https://rm.coe.int/16802fc1bf>

- CUNNINGHAM, C. (2000). *Translation in the Classroom. A Useful Tool for Second Language Acquisition* [online]. Dostupné na <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/cels/essays/secondlanguage/cindyc2.pdf>
- DAVIES, M. G. (2004). *Multiple Voices in the Translation Classroom: Activities, Tasks and Projects*. Amsterdam/Philadelphia: Johns Benjamins Publishing Company.
- EMT BOARD. (2017). *European Masters of Translation. Competence Framework*. [online]. Dostupné na https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/emt_competence_fw_k_2017_en_web.pdf
- FEDORKO, M. (2011). Využitie prekladu pri vyučbe cudzích jazykov. In *Kľucové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie II: ročenka Centra celoživotného a kompetenčného vzdelávania Presovskej univerzity v Presove*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 115–119. ISSN 1338-3388.
- FILČÁK, T., BLANÁR, F., HERICH, J., ANTALÍKOVÁ, Š. (2020). *Uplatnenie absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce*. [online]. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na <https://www.minedu.sk/data/att/19162.pdf>
- GOUADEC, D. (2007). *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- HAO, Y., PYM, A. (2022). Where do translation students go? A study of the employment and mobility of Master graduates. In *The Interpreter and Translator Trainer*, DOI: 10.1080/1750399X.2022.2084595
- HRMO, R., TUREK, I. (2003). *Návrh systému kľúčových kompetencií*. [online]. Dostupné na https://www.mtf.stuba.sk/buxus/docs/internetovy_casopis/2003/2/hrmo2.pdf
- CHUR, D. (2011). *Developing Key Competences in Higher Education*. [online]. Heidelberg: Winter Verlag. Dostupné na https://www.uni-heidelberg.de/md/slk/mitarbeiter/3_chur-english_version_format_2_4.pdf
- KAROLY, A. (2014). *The Role of Translation in Learning and Teaching English as a Foreign Language* [online]. Budapest: Eotvos Lorand University. Dostupné na <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/karolyadrienn/thesis.pdf>
- KATAN, D. (2008). University Training, Competencies and the Death of the Translator: Problems in Professionalizing translation and in the Translation Profession. In MUSACCHIO, M. T. – SOSTERO, G. H. (eds.) *Tradurre: Formazione e Professione*, Padova: CLEUP.
- KAVALIAUSKIENĖ, G. – KAMINSKIENĖ, L. (2017). *Translations as a Learning Tool in English for Specific Purposes* [online]. Dostupné na http://www.kalbotyra.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2012/02/Kalbotyra_57_132-139-psl.pdf
- KOMPONENT 7. VZDELÁVANIE PRE 21. STOROČIE. (n.d.) In *Plán obnovy a odolnosti SR*. [online]. Dostupné na https://www.planobnovy.sk/site/assets/files/1046/komponent_07_vzdelavanie-21-storocie_1.pdf
- ĽUPTÁKOVÁ, J. (2014). Špatný preklad ako prostriedok posilňujúci osvojovanie si odborného cudzieho jazyka. In ĽUPTÁK, M. – ŠTEFKOVÁ, J. (eds.). *Aplikované jazyky v univerzitnom kontexte – didaktika, terminológia, preklad*. [online]. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, s. 67-74. Dostupné na https://ucj.tuzvo.sk/sites/default/files/aplikovane-jazyky-univerzitnom-kontexte-didaktika-terminologia-preklad_0.pdf
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR. (2018). *Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania 2018-2027*. [online]. Dostupné na <https://www.minedu.sk/data/att/13450.pdf>
- Plán obnovy a odolnosti SR*. (n.d.) [online]. Dostupné na https://www.mfsr.sk/files/archiv/1/Plan_obnovy_a_odolnosti.pdf
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. (1998). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998.
- SAAVŠ. (2021a). *SAAVŠ publikovala prvé výsledky najväčšieho prieskumu študentskej spokojnosti na Slovensku*. [online]. Dostupné na: <https://saavs.sk/sk/prieskum-prve-vysledky/>

- SAAVŠ (2021b) *Podľa študentov vysoké školy pandémie zvládli, no absolventi sa necítia byť pripravení na život*. [online]. Dostupné na <https://saavs.sk/wp-content/uploads/2021/06/SAAVS-TS-29.6..pdf>
- SUCHOŽOVÁ, E. (2014). *Rozvíjanie a hodnotenie kľúčových kompetencií v edukačnom procese*. [online]. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2014. Dostupné na: https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/rozvijanie_a_hodnotenie_klucovych_kompetencii_-_po_recenziach_-_s_isbn_-_na_webe.pdf
- ÚRADNÝ VESTNÍK EURÓPSKEJ ÚNIE. (2018). *Odporúčanie Rady z 22. mája 2018 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie*. [online]. Dostupné na [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=en)
- VANČO, M. et al. (2016). *Analýza získavania prierezových kompetencií na slovenských vysokých školách*. [online]. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2016. Dostupné na <https://www.minedu.sk/data/att/10091.pdf>
- VIENNE, J. (2000). Which Competences Should We Teach to Future Translators, and How? In SCHÄFFNER, CH. – ADAB, B. (eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 91–100.

Autorka

Mgr. Dominika Vargová, PhD., Katedra jazykovedy a translológie, Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave, e-mail: dominika.vargova@euba.sk

Autorka je absolventkou odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo v kombinácii anglický jazyk a kultúra a ruský jazyk a kultúra Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Počas svojho doktorského štúdia sa okrem prekladu a tlmočenia venovala otázkam vplyvu ruského jazyka na jazyk a kultúru postsovietskych krajín. Od roku 2016 pôsobí ako odborná asistentka na Katedre jazykovedy a translológie na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vedie prednášky z translológie a vyučuje semináre z prekladu, tlmočenia a akademického písania. Vo svojom výskume sa venuje praxeológii prekladu a tlmočenia, dynamike zmien tejto profesie v aktuálnych podmienkach akademického a trhového prostredia. Vo svojich odborných publikáciách sa zameriava najmä na didaktiku výučby prekladu a tlmočenia.